

MESTRES DE CASES NO AGREMIATS A TARRAGONA I TORTOSA A FINALS DEL SEGLE XVIII: LÍMITS LABORALS I EXCLUSIONS

ANNA I. SERRA MASDEU¹

Universitat Rovira i Virgili. Tarragona

Abstract: The present article considers some of the reasons why the trade associations of house masters in Tarragona and Tortosa lost their strength at the end of the 18th century. It also explores the disagreements between these house masters and the members of other trade associations. On occasions, the solidarity which united them turned into arrogance towards other professionals who saw them as a potential threat to their work. The conflicts explored in this article indicate that the trade associations in Tortosa and Tarragona were operating similarly to the rest of the trade associations in Catalonia, that is to say, they acted in a spirit of corporation and professional solidarity with an organisational chart of a secular nature.

Key words: Architecture / Tarragona / Tortosa / trade associations / house masters / conflicts between trade associations.

Resumen: En el presente artículo se exponen algunas de las quejas que debilitaron los principios de los maestros de casas de Tarragona y de Tortosa a finales del siglo XVIII y también se mencionan las controversias que tenían los maestros de este gremio con los afiliados de otros gremios desconocidos. En ocasiones, la solidaridad que los unía se transformaba en arrogancia de cara a otros profesionales que los veían como una auténtica amenaza laboral. Los siguientes conflictos indican que los gremios de Tortosa y el de Tarragona funcionaban como el resto de los gremios de Cataluña, es decir, actuaban siguiendo el espíritu corporativo y laboral de un organigrama de funcionamiento secular.²

Palabras clave: Arquitectura / Tarragona / Tortosa / gremios / maestros de casas / conflictos entre gremios.

El rebuig dels mestres de cases tarragonins envers altres mestres no agremiats. Estratègies de defensa

Tarragona

J.M. Recasens indica que la confraria de Sant Josep de mestres de cases ja s'havia fundat entre 1514 i 1617.³ Per l'any 1733 a la capital tarragonina aquella confraria tenia 22 mestres de cases i 29 agremiats entre fusters i basters, tots tenien el mateix patró.⁴

Com és ben sabut els artistes del segle XVIII necessitaven formar part del seu gremi corresponent per poder exercir el treball que havien après a casa d'altres mestres afiliats a aquelles entitats cen-

tenàries. Si no seguien aquest procediment no podien ni treballar ni ser contractats per cap client ni demostrar la seva vàlua.

Si un mestre agremiat, foraster o desconegut volia emprendre una obra o s'havia posat a treballar en un lloc a on ja hi existia un gremi se'l veia com un enemic que atemptava contra els estatuts de l'entitat i alhora, contra el seu saber. Una manera de normalitzar el funcionament del gremi era imposar als seus afiliats càrregues econòmiques si no seguien les normes establertes; al mateix temps els ingressos aconseguits ajudarien als membres de la corporació en moments de precarietat laboral i de problemes personals. Així es volia aconseguir una certa unitat davant de cert tipus de pro-

¹ Fecha de recepción: 15-3-2010 / Fecha de aceptación: 16-4-2010.

² Aquest article ha tingut l'ajut del grup de recerca HAR 2009-14149-C02-02.

³ RECASENS COMES, Josep Maria, 2003, p. 63.

⁴ RECASENS COMES, Josep Maria, 2003, p. 184.

bles, ningú podia seguir el camí traçat treballant pel seu compte o en obres si abans no se'n donava esment als seus companys.

Però els arguments que feien servir els agremiats per evitar que un mestre desconegut els pogués prendre la feina resultaven, a vegades, força extravagants i desmesurats.

Per començar als aprenents forasters sempre se'ls havia posat les coses més difícils, no pas al segle XVIII sinó molt abans. Per exemple, al segle XVII a Barcelona els joves que es formaven amb mestres de la ciutat havien de fer nou traces per defensar els seus exàmens. Injustícia que es feia més evident quan s'examinaven els fills de mestres de cases o els seus gendres que només havien de superar dues proves.⁵ Aquests desequilibris entre vida laboral i normatives estipulades mostraven les fractures centenàries d'una escola que poc a poc s'anava convertint en anacrònica.

El gremi de mestres de cases, fusters i de Sant Josep de Tarragona funcionava i es defenia com tots els altres de Catalunya. Les normatives teòriques tan estrictes comportaven l'aplicació de discriminacions que continuaven a nivell pràctic. Tot plegat acabava en un sistema de control i persecució dels no afiliats. En la reunió de la confraria tarragonina duta a terme l'11 de febrer de 1755 els procuradors indicaren que hi havia un mestre escultor, del qual no es donà el nom, que no es trobava als llibres de l'entitat i que treballava al convent de Santa Anna i per diferents particulars de Tarragona.⁶ Els aprenents demanaven que se sotmetés a les seves ordinacions i⁷ *que si se sab que, algun mestre lo ha abrigat, o lo patrocina, donant-li ahinas, y altre cosa que se ecutia també lo mestre*. La qüestió era que aquest mestre pagués, com tots els altres, els impostos anual, talls i taxes corresponents.

El grau de rebuig i, sense exagerar, de persecució i gelosia dels mestres de cases no agremiats per part dels col·legiats arribava a fregar la ratlla de l'abús. A la reunió que els mestres van tenir el dia 15 d'agost de 1753 a l'església del convent de Santa Anna dels agustins anunciaven que al convent de Santa Clara de Tarragona hi treballaven dos mestres de cases forasters, cosa que els perju-

dicava severament. Acordaren d'enviar-hi dos mestres per avisar-los del que haurien de pagar segons les ordinacions i, si no, ho notificarien al governador o farien que paguessin a través de la llei.⁸ Més irracional fou el cas d'un espardenyer, Josep Sabater, que treballava, segons el gremi, com a mestre de cases. La realitat era una altra; feia reformes a casa seva i els mestres van atribuir-li aquesta tasca en veure que disposava de les eines d'un constructor, és a dir, regla, nivell, gaveta i paleta.⁹ El cas va arribar al jutge, el qual va defensar clarament l'espardenyer.

El mateix devia pensar un picapedrer francès, Josep Favier, que en assabentar-se que el gremi de mestres de cases tarragoní elaborava unes noves ordenances aquell mateix any, el 1773, va enviar una sol·licitud a la Reial Audiència perquè fos admès com a membre del gremi. Ell explicà que feia catorze anys que estava a la capital, concretament des que va deixar el Regiment de les Guàrdies valones, i posteriorment es casaria a la ciutat. A l'arquitecte barceloní Josep Prat li va passar quelcom semblant, va deixar l'exèrcit amb el qual va arribar a Tarragona i es va quedar per dirigir les obres de la capella de Santa Tecla de la catedral de Tarragona. I Favier treballaria amb Prat a la capella de Santa Tecla de Tarragona, per tant, era un home competent i reconegut. Si ser un mestre de cases estranger ja era un bon problema per voler-se integrar en un gremi forani, provenir del món de l'exèrcit n'era un altre, ja que en aquesta institució s'adquiria un tipus de cultura pràctica i artística diferent a la de qualsevol corporació gremial. El cas és que Favier ja intuïa que no el voldrien a la corporació i especifica que des que va deixar l'exèrcit,¹⁰ *con ciencia y paciencia del Gremio de Albañiles se ha ejercitado y exercita en dicho su oficio*. Els catorze anys que va treballar a la ciutat, segurament, no li degueren ser massa favorables.

L'arribada de nous mestres estrangers era vista com un atac a la pròpia existència del gremi. Amb la construcció de la capella de Santa Tecla van arribar a la ciutat picapedrers francesos. El gremi tarragoní va demanar-los que passessin un examen. Un d'ells, el mestre francès Pedro Compte va quedar-se a la ciutat i no estava titulat, això va

⁵ CARBONELL BUADES, Marià, 1991, p. 88-89.

⁶ AHT. MN 516 (Tarragona), 11 febrer 1755, fol. 304r-v.

⁷ AHT. MN 516 (Tarragona), 15 agost 1753, fol. 400r-v.

⁸ AHT. MN 516 (Tarragona), 15 agost 1753, fol. 400r-v.

⁹ AHT. MN 516 (Tarragona), 16 desembre 1753, fols. 401r i 402v.

¹⁰ ACA. Audiència. Registros. Núm. 920, acord ordinari, 29 juliol 1773, fols. 468v-469r-v.

xocar contra les normatives dels gremis de mestres de cases, cosa que les va fer revisar. La situació d'aquest mestre va portar molt d'enrenou a la ciutat, ell i altres companys seus exercirien el seu ofici sense formar part del gremi tarragoní, cosa que anotaven els llibres d'actes de l'Ajuntament de la ciutat.¹¹

En ocasions els enemics que tenien aquestes corporacions eren els mateixos mestres, com ho prova la queixa d'un grup de mestres de cases, fusters i carreters contra el mestre de cases Narcís Vallès, i els fusters Marià Papiol i Francesc Alsina, l'any 1776, per¹² *admetre com a mestres persones sense puresa de sang i fills de mestres sense haver passat les proves d'idoneïtat*. O un altre greuge de l'any 1780, recollit també per R. Puig, que implicava a Salvador Mas, procurador dels prohoms del gremi de fusters, mestres de cases i carreters de Reus contra Baudili Ribot, mestre de cases reusenc, ja que contractava fadrins sense tenir-los a casa seva, en lloc de mestres.¹³ Totes aquelles incongruències feien caminar el gremi cap a una progressiva desintegració dels estatuts vigents. Cada cop perdien la realitat de vista, és a dir, vida laboral quotidiana i les necessitats artístiques i socials del moment no convergien en el mateix punt, tot el contrari, s'anaven allunyant paulatinament.

Els mateixos mestres de cases es criticaven entre ells. Per exemple, segons comenta R. Puig, el 28 d'abril de 1782 el mestre Tomàs Cugat, menor i altres mestres haurien de refer les obres fetes per Pere Besora a la casa del ciutadà honrat Joan Oller. Segons els mestres Besora no era mestre agremiat.¹⁴

En certes actuacions l'avarícia també embrutia la noblesa que havia de regir els paràmetres estatutaris del gremi. Per exemple, l'any 1790, ja hem vist com treballaven aprenents en obres que requerien la qualificació d'un mestre. Per això es demana que els mestres de cases només puguin valer-se dels aprenents que tinguessin a casa seva menjant, dormint i vivint continuament amb ell, i si se'n necessitessin més, es pensés en els aprenents que ensenyaven altres mestres o que formessin part del gremi, presentant la seva carta d'aprenentatge.

Però la por a l'intrusisme podia arribar per diversos fronts; el 5 de març de 1758 els mestres convocats a la seva reunió mensual se sorprengueren davant la petició d'Anton Ortega, religiós del convent de Sant Francesc, quan demanava l'entrada al gremi com a fill de mestre de cases. Algun candidat havia de trencar amb la rutina centenària de la corporació¹⁵ *que ningun religiós que hage estat profés en alguna religió encara que hage estat fill de mestre, hage estat admès en mestre y confrare de ninguna confraria que per los molts inconvenients podrian seguirse*. I si penséssim que el rebuig rau en que aquest home prové d'un món culturalment més ric que el seu? Acceptar un frare implicaria obrir els canals d'entrada a la corporació i, amb ells, un canvi d'estatuts i normatives. Però en aquesta ocasió el religiós va pecar de sincer a l'hora de recórrer a l'obtenció de la titularitat. Així va dir-ho en la seva sol·licitud, fent saber que tenia una llarga experiència en la construcció i volia emprar-la¹⁶ *a fin de poder así (por si en algun convento, y admitiese algun aprendiz) favorecer a este haziéndole como a tal maestro*. Amb aquestes intencions esdevenia un clar competidor. Com a fill de titulat d'un gremi seguia els passos que va fer el seu pare, com sembla lògic. De fet, el seu nom no consta a les llistes (posteriors) de les reunions del gremi i, per tant, no sabem com es va acabar d'una manera certa aquest problema.

Els principis gremials tan rígids que dirigien la vida diària dels mestres de cases farien que a mesura que passava el temps afloressin les mancances que mostraven aquestes corporacions. Aquests defectes es convertirien en paranys per a trencar els lligams de solidesa i agermanament que podien defensar una ideologia comuna. Poc a poc les normatives deixarien de ser inamovibles i evolucionaven a mesura que la societat avançava i li afectaven alguns principis arribats de la il·lustració i el seu proteccionisme acadèmic, enfonsant la dinàmica gremial. Amb la implantació dels ensenyaments acadèmics els gremis tenien una mort anunciada. Així una llei de 1798 inutilitzava l'obligatorietat de l'aprenentatge, cosa que rebutjarien els gremis però que anava fragmentant un mètode i una pedagogia que ja no casaven amb

¹¹ SERRA MASDEU, Anna Isabel, 2004 (en premsa), p. 178.

¹² PUIG TÀRRECH, Roser, 1992, p. 129.

¹³ PUIG TÀRRECH, Roser, 1992, p. 130.

¹⁴ PUIG TÀRRECH, Roser, 2007, pp. 207-208.

¹⁵ AHT. MN 516 (Tarragona), 5 març 1758, fols. 417v-419v.

¹⁶ AHT. MN 516 (Tarragona), s/d (tot i que se sobreentén que és el 1758), fol. 418r-v.

la realitat política i artística vigent. Des del 1807 els problemes amb les normatives que afectaven als gremis serien continus fins que aquests s'abolirien el 2 de desembre de 1836.¹⁷

Tortosa

A Tortosa el gremi de Sant Josep agrupava als fusters, escultors, cubers, mestres de cases i picapedrers i tenia per lema una aixà. No sempre les diverses incorporacions que el formaven van tenir una bona entesa ja que al 1777 els picapedrers i mestres de cases van presentar unes ordinacions pròpies per tal de separar-se. La unió de totes entitats ja partia d'una concòrdia de 1673 i seguien unes ordinacions de 1631 i 1674. El 1790 es van aprovar unes noves ordres regides per 48 normatives.¹⁸ Els mateixos agremiats mostraven les seves diferències amb els mestres que formaven la seva entitat.¹⁹

Poc a poc, i fruit de la mateixa protecció extrema que es volia donar als agremiats i als nous futurs companys mestres de cases, es podia pressentir el final d'alguns tractaments privilegiats que gaudien alguns d'ells. L'any 1790 el mestre de cases Josep Miralles Sorts i alguns companys seus mestres de cases feren una queixa que va arribar a la Reial Audiència. Els fills i gendres de mestres de cases farien el mateix examen que qualsevol altre candidat que ho volgués ser. Però aquesta norma es va saltar a l'hora d'examinar el fill d'un mestre de cases. Tot plegat provocaria una greu manca de coneixements als joves mestres.²⁰

Els gremis sempre topaven amb homes que justificaven el seu treball en obres concretes per obtenir el títol de mestre sense haver viscut els quatre anys pertinents de formació. Per exemple, el gremi tortosí va rebutjar la pretensió de Jaume Miravalls d'accedir al mestratge per haver treballat pe-

dres a la fàbrica de la catedral de la capital del Baix Ebre; hi al·legaren que el seu mestre, Antonio Ferrer, no ho era del gremi i que Miravalls mai va ser aprenent de l'anterior (malgrat això, l'Audiència va exigir que Jaume Miravalls fos admès al gremi de fusters, mestres de cases i picapedrers de Tortosa).²¹ A vegades els sorpresos eren els comitents de les obres que no podien entendre perquè els afiliats d'un gremi no acceptaven els seus encàrrecs. El prior dels Carmelites Descalços de Tortosa necessitava algú que piqués pedra per continuar l'obra de l'església de la seva orde. Per resoldre aquell problema va dir-ho als picapedrers del Gremi de Sant Josep d'aquella ciutat. Els va demanar que ho fessin per un preu moderat encara que ells no van acceptar. Vista la negativa d'aquells agremiats va convocar una subhasta per lliurar l'obra. Tot i trobar qui ho faria els membres del gremi no li van deixar fer perquè no estava afiliat en aquella institució.²²

Conclusions

Feta la llei feta la trampa. Al si d'un cos que es regia per les normatives tan exigents s'hi acostumaven a escoliar tots els defectes i errors que repercutien directament als propis creadors limitant-los en un procediment que cada cop es feia més tancat i anacrònic.

La situació dels gremis evidenciava un equilibri molt fràgil també palés a la societat que els recolzava. Per exemple a Reus es venia tradicionalment el guix a quarteres, l'any 1760 uns forasters ho feren a càrregues, cosa que no aclaria la quantitat que els clients compraven. Es va prohibir aquest segon sistema recuperant l'anterior. Aquesta societat necessitava reglamentar les seves activitats, és clar, que amb el tema de la venda del guix les persones que anaven a vendre a la vila ho feien

¹⁷ SERRA MASDEU, Anna Isabel, 2004, p. 181.

¹⁸ CADIÑANOS BARDECI, Inocencio, 2005, p. 143-144.

¹⁹ AHN. Consejos 22607, 15 desembre 1789, fol. 60r-v. Coneixem els noms dels mestres que formaven part del gremi tortosí l'any 1789 encara que no en podem precisar quin era el seu ofici: Josep Cabe, Pedro Campaña, Francisco Campillo, Josep Bastida, Juan Domingo, Pedro Nibera (menor), Juan Canalda, Pablo Ferreres, Sebastián Dols, Salvador Vidal, Francisco Sabater, Agustín Gombau, Josep Chavarro, Josep Gombau, Narciso Pont, Luis Codorni, Francisco Llanfrench, Bautista Beltri, Francisco Macip, Francisco Curto, Josep Fadurdo, Josep Antonio Domingo, Juan Domingo, Josep Glasert, Jayme Domingo, Pedro Garcia, Josep Domingo, Domingo Romeu, Josep Antonio Gendre, Salvador Balldeperes, Juan Colomer, Josep Antonio Fadurdo, Mi-quel Romeu (menor), Mariano Merce, Benito Fadurdo, Domingo Canalda, B. Calduch, Francisco Valaguer, Matias Escriba, Geronimo Domingo, Francisco Masdeu, Bernardo Sacanella, Francisco Miravalls, Carlos Babi, Joan Grau, Francisco Domingo (menor), Blas Baubi, Pedro Tomas, Julian Beniu, Josep Antonio Bachima, Francisco Anclusa, Antonio Besalduch, Vicente Sales, Felipe Fadurdo.

²⁰ SERRA MASDEU, Anna Isabel, 2004, p. 175.

²¹ ACA. Audiencia. Registros. Núm. 924, acord ordinari, 16 gener 1777, 19r-v. i 13 març 1777, fol. 19r.

²² AHN. Consejos 37328-31. Tortosa, 26 juny 1784, fol. 3-4.

per treure'n un benefici independentment de quines fossin les conseqüències.²³

Coneixem dos casos de professionals que van deixar l'exèrcit per dedicar-se al món de la construcció. Curiosament els dos tècnics ja citats, Favier i Prat, deixaren l'exèrcit degut a una mateixa obra, la Capella de Santa Tecla de Tarragona. Els dos exsoldats tenien altres fites laborals que l'exèrcit no els podia donar, ja devien haver recollit tots els fruits possibles que els oferia aquesta institució, des de les seves ensenyances pràctiques i racionals a un saber totalment pautat i estricte. L'ús de la disciplina laboral es traslladaria a la nova vida laboral que, en el cas de Favier, si aconseguia entrar en un gremi, malgrat les seves característiques d'estranger, tindria feina continuada a la província de Tarragona degut a les nombroses construccions que s'hi duïen a terme.

Hom no deix de trobar contradiccions en el funcionament intern dels gremis, que oscil·len d'un costat a l'altre de la sobreprotecció corporativa. Per exemple a Reus el 1776 uns joves mestres de cases volien obtenir aquesta titulació sense convocar el gremi i, pel que sembla, sense tenir les habilitats suficients.²⁴ També existia l'extrem contrari on es podien trobar propostes com la iniciativa duta a terme el 1783 pel gremi de fusters, mestres de cases i carreters de Reus per crear una societat

per l'ajuda en els enterraments i per les malalties.²⁵ Calia pagar una petita quantitat que permetria donar suport a moltes famílies en moments difícils.

Bibliografia

- Cadiñanos Bardeci, Inocencio. *Documentos para la Historia del Arte en la Corona de Aragón. II. Principado de Cataluña a Boletín*. Zaragoza: Museo e Instituto "Camón Aznar", XCVI, 2005.
- Carbonell Buades, Marià. *L'arquitectura classicista a Catalunya (1545-1659)*. Barcelona: Publicacions Universitat de Barcelona, 1991.
- Gort Juanpere, Ezequiel. *L'antic gremi dels mestres de cases de Reus*. Reus: Gremi de la Construcció del Baix Camp, 1985.
- Puig Tàrrsch, Roser. *Els aprenents de Reus al final del segle XVIII (1773-1793)*. Reus: Centre de Lectura, 1992.
- Puig Tàrrsch, Roser. *Propietat immobiliària i accés a la vivenda en una ciutat en plena expansió demogràfica i econòmica. Reus a la segona meitat del segle XVIII*. Tesi doctoral inèdita, Tarragona: URV, 2007.
- Recasens Comes, Josep Maria. *La taula de canvi i de dipòsits de Tarragona i la ciutat del seu temps (1584-1749)*. Tarragona: Edició del Cercle d'Estudis Històrics i Socials Guillem Oliver del Camp de Tarragona, 2003.
- Serra Masdeu, Anna Isabel. *Acadèmia i Tradició: Josep Prat i l'arquitectura de la segona meitat del segle XVIII a la Diòcesi de Tarragona*. UAB, tesi doctoral inèdita, Bellaterra, 2004 (en premsa).

²³ GORT JUANPERE, Ezequiel, 1985, p. 98.

²⁴ PUIG TÀRRECH, Roser, 1992, p. 50.

²⁵ PUIG TÀRRECH, Roser, 1992, p. 52.

